

הרב מרדכי אלתר

ירושלים

בטעם הקרבנות ובטעם פירוט המצוות בעניניהם *

א. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן

בטעם מצוות הקרבנות ידוע שנחלקו בזה רבותינו הראשונים הרמב"ם והרמב"ן. שיטת הרמב"ם במורה נבוכים כפי שהביאה הרמב"ן¹ שענין הקרבנות הוא כדי להרחיק את עם ישראל מע"ז שהיו להוטים אחריה². והרמב"ן דחה את דברי הרמב"ם בתוקף גדול וכתב: 'והנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם'.

וראשית טענות הרמב"ן, דהלא כתיב להדיא "אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לֵה"י³.

עוד האריך בטענות: שהטעם שזכר הרמב"ם כדי להוציא מלב עובדי ע"ז אינו מועיל כלל. גם הקשה עוד וז"ל: "והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי, הקריב קרבן, וייטב בעיני ה' ואמר בו (בראשית ח כא) "וירח ה' את ריח הניחוח", וממנו אמר אֵל לבו לא אסף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בְּעֵבוֹר הָאָדָם (שם). "וְהִבֵּל הִבְיֵא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֵאנוּ וּמִחֲלֻבֵהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל הַבָּל וְאֶל מִנְחָתוֹ" (שם ד ד). ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל. ובלעם אמר "אֶת שְׂבַעַת הַמִּזְבְּחֹת עֲרַכְתִּי וְאֶעַל פֶּר וְאֵיל בְּמִזְבְּחֵךְ" (במדבר כג ד), ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות ולא נצטוה בכך, אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור. ולשון הקרבנות את קרבני לחמי ריח ניחוחי (שם כח ב). וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטים".

* המאמר נערך מתוך שיעורים שנמסרו. והוא מובא לכתב העת לאחר שנערך ונסדר, ע"י יה"ל.¹ ויקרא א, ט.

² דברי הרמב"ם נמצאים בב' מקומות. בח"ג סימן לב כתב: שהטעם הוא כיון שהיו רגילים בעבודת הקרבנות לע"ז, לא רצה הקב"ה לקחת מהם את הדבר שהם כ"כ מורגלים בהם - "שא"א לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום". אלא העתיקם לשמו. ובפמ"ו כתב: שהטעם שנצטוינו דוקא להקריב מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן, כיון שהאומות עובדי אלילים היו עובדים את המינים האלו, וכדי להוציא מלב טעותם שאומרים שהם ע"ז ואסור לשוחטם, צייתה התורה בדוקא להקריבם.

והרמב"ן הביא דבריו בפמ"ו. ויש להעיר שנראה מדברי הרמב"ן שלמד שלהרמב"ם כל ענין הקרבנות הוא כדי להוציא מטעות עע"ז ועל כך הכביר בקושיות, אכן להאמור בפמ"ו נקט הרמב"ם רק את הטעם שצותה התורה להקריב דוקא מינים אלו, אבל בעיקר טעם הקרבנות לא ביאר שהוא כדי להציל מטעות ע"ז, אלא רק שא"א היה להוציאם מהרגלם, ונמצא שחלק מקושיות הרמב"ן קשות לב' הביאורים של הרמב"ם, אכן חלקם קשות רק על הביאור השני שזכר הרמב"ם לפרטי הקרבן. והרמב"ן נראה שלמד בדבריו שזהו טעם כלל מצות הקרבנות, שו"ר שהריטב"א בספר הזכרון העיר כבר הערה זו.

ועל כן כתב הרמב"ן 'ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם' - בטעם הקרבנות, שנעשה כדי לעורר את מחשבת האדם שמה שנעשה לקרבן היה ראוי שיהא נעשה לו כיון שחטא לאלוהיו בגופו ונפשו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו את התמורה. ועוד הוסיף שיש בקרבנות סוד נעלם וכו' ע"ש.

דברים נפלאים המתיישבים על הלב בטעם הקרבנות כתב הרד"צ הופמן זצ"ל³: "עבודת הקרבנות קשורה בקשר פנימי להכרת האלוקים של בני האדם, ולכן מיד כשעלתה במחשבתו של האדם ההכרה בדבר מציאות האלוקים, מיד הרגיש בשאיפה הפנימית להכיר את האלוקים כאדונו ולתת לזה ביטוי מוחשי, דהיינו בתחילה ע"י דיבורים, ואחר כך במידה שההרגשות התגברו ודחפו להתפרץ בהבעה מוחשית גם ע"י מעשים מוחשים כגון הקרבנות". ע"ש עוד דבריו הנפלאים.

כוח המעשה להביא את האדם להרגשה גמורה וביטוי שלם

וננסה מעט להרחיב את הדברים. והוא, שהרי האדם מורכב מנפש וגוף. ובכל זאת, התורה באופן כללי נותנת משקל מאד גדול למעשי האדם. והדבר לכאורה צ"ב הרי לכאורה העיקר הוא הלב, השקפות האדם, רצונותיו, מאווייו ומחשבותיו וכך גם אמרו חז"ל - 'רחמנא לבא בעי'.

אכן אחד הביאורים הוא, שסוף סוף האדם בעומק ליבו מזוהה עם מה שהוא עושה, כיון שהגוף זו המציאות הממשית של האדם - האדם בעומק ליבו נמצא היכן שמעשיו נמצאים [על משקל מה שאמרו שהאדם הוא היכן שמחשבתו נמצאת ואמנם יש גם בחינה כזו]. האדם שמכיר בבוראו ויוצרו וכוסף אליו, חפץ במפגש עמו **בביטוי** של התבטלות האדם אל ה' בביטוי של אהבת ה' אליו, וזה יכול להיות במחשבה ובדיבור, אמנם מעשי האדם נגמרים במחשבה דיבור ומעשה - שיש כוח גדול במעשה להביא את האדם להרגשה שלימה של התמזגות עם הביטוי שחפץ להביע, וזה ענין הקרבנות.

פירוט ודקדוק המצוות בספר ויקרא

טרם ננסה ליישב במקצת את דברי הרמב"ם שתמה עליהן הרמב"ן, נקדים שאלה נוספת. הנה ניכר לכל מתבונן שצורת המצוות בספר ויקרא שונה מהמצוות שנתנו עד כה בספר שמות. למשל, מצות שבת שהיא המצוה החמורה בתורה נאמרה בתורה באופן כללי 'לא תעשה כל מלאכה', ואע"פ שהתורה חוזרת על מצות השבת כמעט בכל פרשה בספר שמות, מכל מקום, אין כלל פירוט הדינים. משא"כ בספר ויקרא, הכל מפורט לפרטי פרטים. ושינוי זה מתחיל כבר בסוף ספר שמות בכל ענין המשכן, שהתורה מצווה את כל פרטי המשכן לפרטי פרטים. ואין לומר שהוא כדי שידעו לדורות, שהרי המשכן אינו קיים לדורות, והתורה מאריכה בציווי לעשות בדיוק 'כאשר צווה ה'', וחוזרת שוב ושוב על כך שעשו בדיוק בכל הפרטים 'כאשר צוה ה'', והדבר צ"ב ועיון גדול.

³ בהקדמת פירושו לספר ויקרא.

ב. עומק העיוות בהשקפת עובדי עבודה זרה

והנה הרמב"ם לשיטתו שכתב שהרבה ממשפטי התורה הם כדי להרחיק מע"ז, ובאמת לא מצינו דבר שהתורה כ"כ הרחיקה ממנו ותעבה אותו יותר מעבודה זרה.

ויש להבין מה באמת יסוד יצרא דע"ז. וכדי להבין דברי התורה יש להעמיק עוד בעיוות הגדול והנורא של ע"ז.

יסוד התורה

ונראה בס"ד להעמיד את הענין על כלל אחד, יסוד התורה כולה כמו שכתב הרמב"ם - יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו.

וכמו שכתב בה"ג "שכל הנמצאים צריכין לו, והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם".

יסוד אמונת התורה ואמונת יחוד ה', שהקב"ה הוא בורא כל העולם ואין עוד מלבדו והוא ברצונו ברא נבראים והכל תלוי ועומד על רצונו.

מכך מתחייב יחס של עמידה של נברא מול ה', מכח הידיעה הפשוטה שהאדם אין לו מציאות בלא מציאות ה' והאדם הוא נברא.

ותפקיד האדם שכיון שהקב"ה חלק לו מעלה עליונה ובראו בצלם אלהים, עליו להשתדל להיות ראוי ולהתאים את מעשיו ודרכיו כדי לקיים בו את השם הנכבד של צלם אלהים ולהיות באמת דומה לאלוקים, וללכת בדרך ה', והקב"ה עשה את האדם כביכול שותף עמו בהנכחת דרך ה' של צדקה ומשפט בתוך העולם, ובהכנת העולם ככלי קיבול לאור האלוקי על ידי שהאדם חווה את הנוכחות האלוקית בעולם ועל ידי הכנת העולם לאופן שיחול בו האור האלוקי [ולזה שייכים המערכות של טהרה וקדושה].

ואדרבא כאשר האדם חי את התפיסה של היותו נברא, זה מה שנותן באמת גדלות ורוממות לאדם, מתוך תפיסת הגדלות של האדם בקשר שלו עם ה', ומתוך המקום שה' נתן לאדם בתוך העולם שברא ומתוך ההכרה במעלה העליונה של צלם אלוקים שהאלוקים הבורא ברא את האדם בצלם אלוקים.

עיוות השקפת העבודה זרה

אבל ענין השקפת ע"ז היא ממש להיפך, האדם הוא יוצר את אלוהיו בצלמו ובדמותו. יסוד העיוות הנורא של ע"ז הוא שהכל מתחיל מהאדם והוא זה שיוצר את אלוהיו, כפי רצונו תאוותיו וחשקו. ויסוד הדבר נמצא בחטא עץ הדעת בפיתוי הנחש שפתה אותם 'והייתם כאלהים'. ויש ב' דרכים עיקריות להיות כאלהים: או שהאדם בעיוותו מוריד את האלוהות לדרגתו, או שמדמה להעלות את עצמו לדרגת אלוהים. וכל זה נכלל בטעות הנוראה של השקפת ע"ז.

ויש להוסיף ולבאר ע"פ מה שידוע ביסוד העיוות של השקפת ע"ז, שיסוד התפיסה האלילית היא התפיסה שגם האלים כפופים למערכת חוץ אלוהית, ולכך האלים תלויים גם הם בבני אדם, בקרבנות וכיו"ב. ומתפיסה הרסנית זו צומחים קלקולים רבים מאד שהתורה טורחת מאד לבער מבני ישראל כל ספיח של תפיסה קלוקלת זו.

ונציג כמה קלקולים כלליים:

א. הקשר של האדם עם הבורא כאמור לעיל צריך להיות קשר שבו האדם מכיר שללא הבורא אין לו שום קיום. הוא נברא וללא רצון ה' בבריאתו הוא אפס מוחלט. ללא שהאדם חי את התפיסה הזו, אין לאדם את התפיסה הבסיסית של קשר אמיתי עם הבורא, וזה שורש האמונה. וכאמור שורש המרי בתפיסת הע"ז היא, שהאדם והאלים נמצאים באותה מערכת וכולם צריכים זה לזה ולכולם יש גורל, וזה עיוות עצום בדבר שעליו עומד האדם הקשר עם האלוקים.

[והתורה מזהירה שלא יהא משהו (אף בדקות) מקלקול זה, אפילו בצורת הקשר של עם ישראל עם ה'. ולדוגמה, עיין תחילת פרשת ראה שהתורה מזהירה לעשות את הקרבנות במקום אשר יבחר ה' ולרכז את העבודה במקום אחד, כיון שאם יעבדו לה' כפי שעובדים לע"ז על ההרים הרמים בכל מקום, זה יכול להוביל גם לחסרון בתפיסה של יחוד ה' ואכמ"ל.]

ב. אמונת היחוד היא - שבורא העולם ברא את העולם וחפץ בדרך ה' של צדקה ומשפט וזו המציאות האמיתית של העולם, ומי שחי באמונה הזו חפץ בצדקה ומשפט, כיון שהוא יודע שזו האמת של העולם. וגם יודע ומאמין שבסופו של דבר ההולך בדרך זו, הוא גם יצליח, אם לא בעולם הזה ודאי בעוה"ב. משא"כ התפיסה האלילית המעוותת, שגם האלים תלויים במערכת חוקית חוץ אלוהית, העולם אינו מתנהל לפי עקרון צדק ואמת, אלא כוחות עוורים פועלים בו. וכמובן אדם שחי בתפיסה כזו ממילא נשחתת דרכו, ורק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני וגו', שבתפיסה נוראה כזו שהעולם מונהג באופן עוור והאמת נעדרת הולך האדם כפי שרירות לבו.

ג. בתפיסה המעוותת הנזכרת, שהאלים גם תלויים בחוקים חוץ אלוהיים, ממילא הם גם תלויים במעשי בני אדם, ולכך יכול האדם להיות מעוות בכל דרכיו לרצוח ולגזול וכו' ולעקם בכל דבר מן הישר והטוב, אך רק יתן לאלים את שוחד הקרבנות, ובזה 'יזכה' לחסד האלים להצלחה ולשאיכות עם האלים, ועל התפיסה הזו שספיחים ממנה חדרו גם בעם ישראל בהשפעת עובדי ע"ז הרבו הנביאים להוכיח את ישראל שהקב"ה אין לו חפץ בקרבנות אלא בהליכה בדרך ה', וכפי שאמר שמואל לשאול "הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים". וכפי שהוכיח ירמיהו את ישראל בדבר ה' (ז כא-ג) "כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר: כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח: כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם:" וכן הנביא מיכה אומר להם לישראל: "במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה: הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות

משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך": וכהנה רבות בנביאים המוכיחים את ישראל, ושורש הדברים בדברי התורה בפרשת מה ה' אלהיך שואל מעמך (דברים י יב-כב), ששם נאמר, "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את יקוק אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: לשמר את מצות ה' ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה: רק באבתיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה: ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד: כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה: ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים:" וכו'

וכבר הקשו רבותינו זכרונם לברכה וכי יראה מלתא זוטרתא היא, ופשט הפרשה כפי שכתב הרמב"ן ז"ל, "מה ה' אלהיך שואל מעמך נמשך אל לטוב לך, יאמר איננו שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו אלא לצורךך, כטעם אם צדקת מה תתן לו, רק הכל הוא לטוב לך. ואמר הטעם כי לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה - וכולם נותנים כבוד לשמו, איננו צריך לך". וכאן משה רבינו מלמד את ישראל ומכוון להוציא מלבם את מחשבת האוון כאילו אפשר לתת שוחד לה' לכסות את הפשעים בנתינת קרבנות.

ד. כמו"כ יחוס החסרונות והפחיתויות האנושיות באלים היא נותנת לאדם את ההצדקה שיכול להיות בעל מעלה אלוהית יחד עם הנהגה מתועבת, ואכמ"ל ולעניננו די במה שהתבאר.

והתורה עוסקת הרבה מבראשית עד לעיני כל ישראל לשרש את הע"ז ואת כל ספיחיה וגרורותיה, ואכמ"ל.

ג. מעלת עבודת הקרבנות לצד ההרחקה מהסכנות שבה

ומעתה נשוב לדברי הרמב"ם בענין הקרבנות, וכן לענין מה ששאלנו מדוע מתייחד הציווי על המשכן בסוף ספר שמות וספר ויקרא בדיני הקרבנות בכ"כ הרבה פרטים ובציוויים על כל צעד ושעל.

אכן נראה שהן הן הדברים, הקרבנות מחד הם כאמור לעיל המקום של המימוש העצום של הקשר האדם עם האלוקים, המקום שבו האדם נותן את הביטוי לכל רגשות ליבו בפועל ובמעשה, מגיע לפני ה' משתחוה לפניו מקריב לפניו את קרבנותיו ומביא את החיים לפני ה' ואין לך קרבת אלוקים גדולה מזו.

הרחקת התורה מגסות הלב

אמנם כיון שאכן עבודת הקרבנות עצמה יש בה סיכון גדול - שהאדם בקלות יכול לגלוש ממנה לתפיסה כאילו האלוקים צריך את הקרבנות, כאילו חלילה הם מפרנסים אותו, וכפי שהנביאים מרבים מאד להוכיח את ישראל על תפיסה זו. דווקא מתוך המימוש של המפגש שהוא התכלית של קרבת האלוקים שישנה, יכול האדם להגיע למצב של 'לבו גס בו', למצב

שהוא סבור שה' נצרך לו [שזה יסוד התפיסה האלילית], לכן, בכל דבר ודבר צריך להיות 'כאשר צוה ה' - בדיוק, כמצווה ועושה. לא שהאדם מגיע מעצמו ונותן לאלוהות את מה שחסר לה, או מעצב אותה כפי רצונו, אלא הכל מתוך הכרה של נברא שעומד לפני ה' ומתוך ההכרה שהוא נברא ו'מצווה', וענינו להיות מצווה ועושה.

ואגב נראה, שיסוד זה מסביר הרבה פרשיות שמצינו בהם חשיבות מיוחדת וחומרה מפליגה בנושא של היראה מהגישה אל הקודש [דבר שלפעמים אינו מובן כ"כ לבן דורנו טעם הצורך בחרדה הגדולה וכן מפני מה החומרה הגדולה של העונש על מעשים שלכאורה הכוונות הם טובות], וכגון ענין החרדה של מעמד הר סיני שהתורה מאריכה ומפרטת בו, מורא מקדש ולא יבאו לראות כבלע את הקודש ומתו, בקרובי אקדש מיתת נדב ואביהו שהקריבו אש זרה, פרץ ה' בעזא ועוד כהנה וכהנה, והביאור בכל אלו כיון שהיחס לקדושת ה' בפרט כאשר היא נוכחת וממומשת במציאות בירידת ה' על הר סיני ובמשכן ועל הארון צריך להיות יחס גמור של נברא ולא לתת מקום ליחס של גסות לב, וזה בקצרה ממש.

חילוק בין טעם עבודת הקרבנות לסיבת פרטיה

מעתה נאמר שעיקר טעם הקרבנות (ע"פ הפשט מלבד הדברים הנוספים התלויין בהם) הוא ודאי מקום לבטא בה את הקשר עם ה'.

אבל בפרטי המצוות ובענין ריבוי הציוויים כאן יש לומר כדברי הרמב"ם שהוא כדי להרחיק מע"ז וכדי להרחיק ולהבדיל בין הקודש ובין החול בין הטמא ובין הטהור בין עבודת ה' לעבודה שיש בה חלילה ריח של ע"ז.

עומק הע"ז: העובר מעצב דמות אלוהיו

וכאן אתנו מקום ליישב עוד פלא שעמדו עליו שהתורה מזהירה מפני עשית פסלים עץ ואבן ושלא יעבדו להם, והדבר צ"ב הרי גם עובדי ע"ז ודאי לא עבדו לגוף העצים והאבנים, אלא לכוחות הטבע, שהם מסומלים באותם עצים ואבנים. אכן התורה והנביאים והכתובים מתייחסים כאילו הם עובדים לעצים ואבנים.

אלא שאכן באמת נראה שזה מעיקר ענין הע"ז. כאמור שורש ענין הע"ז הוא 'והייתם כאלוהים', ומכאן מגיע הצורך של הפסלים וכל התמונות והצורות שכאמור עובדי הע"ז האמינו שהכוחות האלוהיים שהם סוגדים להם חלים על הצורה והפסל שהם עושים. ועשו זאת דוקא על ידי עשית פסל ודמות כיון שהם הם אלו שעושים את אלוהיהם. כאמור לעיל שיסוד ענין הע"ז שהאדם יוצר לו את אלוהיו בצלמו ודמותו והוא מרגיש שווה לאלוהיו, ולכך הוא יוצר לו דמות ותבנית שהוא יצר.

וא"כ מה שהמקרא מדגיש שהם יוצרים את אלוהיהם ועובדים להם, אע"פ שלא סוף דבר הוא האבן עצמה, מ"מ, באמת הענין הוא לעבוד את מה שהם יוצרים.⁴

⁴ ובזה נראה לכאור את דברי המד"ר (ויצא) "א"ר יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם ופרעה חולם והנה עומד על היאור, אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם שנאמר והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם".

כמו"כ חלק בלתי נפרד מהנטייה של ע"ז היא משום שהאדם חפץ בקשר מוחשי, לדוגמה קשר עם השמש הוא קשר עם דבר מוחשי ופרטי וגם נטייה זו שייכת לרצון של האדם ליצור את האלוהות בצלמו כדמותו כיון שחפץ לתת את הראשוניות והחשיבות לעצמו, ובעבודת אלוקים שהוא מעבר לעולם הראשוניות של האלוקים ברורה והפער בין האדם לאלוקיו גדול, משא"כ דבר מוחשי שאפשר לראות, או כח פרטי שאינו כללי – אז האל יותר דומה לאדם ויותר קל לאדם להתחבר אליו. וכיון שענין הקרבנות כפי שביארנו הוא שהאדם רוצה לבטא את הקשר עם הקב"ה באופן מוחשי, יש חשש שעבודת הקרבנות תגרום לאדם ללכת הלאה ולנסות להמחיש את האלוהות עצמה חלילה, ולעשות ממנה כוח פרטי מומחש בצלמו של האדם, ועיין הערה⁵.

והמשכן שמוזכר בו כ"כ הרבה פעמים שהכל בדקדוק ע"פ ציווי ה', זהו ההיפך של האמור בענין ע"ז. וכאמור נראה שמזה גופא בא לאפוקי, שאין כאן חלילה סרך של תפיסה של ע"ז - שהאדם שווה לאלוהיו ומעצב מרצונו ומעצמו את דמותם וצלמם, אלא להיפך, הכל נעשה כמצווה ועושה, והמקום שבו האדם יכול להיות שותף, הוא לעשות כפי אשר צוה ה', להכין מקום כאן בעולם שראוי לחול בו האור האלוקי.

ד. ביאור פרשת "כי מן השמים דיברתי עמכם"

נסיים בביאור הפסוקים שנאמרו מיד לאחר מתן תורה:

וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֵתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֵל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נִסוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאַתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ: וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעָרְפֶּל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים: (ס) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: לֹא תַעֲשׂוּן אֵתִי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזִבְחֶת עָלָיו אֶת עֲלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ אֶת צֹאנֶךָ וְאֶת בְּקָרְךָ בְּכֹל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ: וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גְּזִית כִּי חֲרַבְךָ הִנְפֹּת עָלֶיךָ וְתַחֲלָלָה: וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלָה עֲרוֹתְךָ עָלָיו:

ונראה שמבואר מהפסוקים, שחלק ממטרת מתן תורה באופן של חרדה כזו, היא למען אשר ידעו ויחוו עם ישראל את הפער הגדול שיש בין האלוקים בורא העולם שהוא בשמים, לבין האדם על הארץ. ויראו שאפילו דיבור של ה' עם בני אדם מחייב כמעט מיתה מחמת גודל הפער שאי אפשר לתארו.

ונראה בס"ד, דזה נכלל גם בטעם המצוות שנתנו, "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב", המשיכה של ע"ז לעשות ע"ז מזהב וכסף הוא שהם כאמור צרים את צורת אלוהיהן, והם

⁵ כזה גם יש להסביר מה שנראה מדברי התורה והנביאים שע"ז הלכה יחד עם ג"ע, והיה זה חלק מהפולחן האלילי וד"ל.

נותנים מהדבר המעולה ביותר, מהכסף והזהב שלהם, שזה מסמל את מעמדם האישי, ובוה צרים את צורת אלוהיהם. והרי בזה יש להם יותר בעלות על אלוהיהם, בזה שהשקיעו בצורתו את כספם וזהבם. ועל זה כעת מצווה ה' ש'לא תעשו עמי אלהי כסף ואלהי זהב' גם לשמי. אלא צורת עמידת אדם מישראל לפני ה' היא בפשטות - 'מזבח אדמה תעשה לי', בלא שום התפארות של האדם. וכן טעם איסור הנפת החרב על המזבח מובן לפי זה, שהמזבח צריך להיות כמה שיותר קרוב למציאות הטבעית שה' ברא ופחות הנכחת האדם בו. ואולי י"ל עוד גם בטעם איסור עשית המעלות, שאולי עשית מדרגות למזבח ה' יש בה ביטוי של 'אעלה על במתי עב אדמה לעליון', כאילו האדם עולה במעלות אל ה', ועל זה אומר הפסוק שעל האדם לדעת את נקודת חולשתו וערותו אלא יעלה בכבש באופן של ענוה לפני ה'.

תפיסת הע"ז שייכת גם בזמן הזה

לסיום נאמר, ב"ה בזמן הזה בטל יצרא דע"ז וחלק מהקלקולים התלויים בו. אבל עדיין מחויבים אנו בהעמדת היחס הנכון של האדם ביחס לבורא - יחס של נברא בהכרה המוחלטת ובהווייה שאין לאדם מציאות בלא רצון ה', ותפיסת מעלת האדם מתוך האפשרות שלו לקשר עם ה' ומתוך התפקידים שה' הטיל עליו. ולא חלילה - העמדת האדם את עצמו כמציאות הראשונית והקודמת לאלוקים, שכאמור היא תפיסה אלילית והיא קיימת כמובן גם בעולמינו, או מתוך כפירה חלילה, או מתוך חוסר בתודעה אמונית.⁶ וצדיק באמונתו יחיה היא עבודה רבה ונכבדה המוטלת גם היום על כתפינו.

⁶ ונוסיף ונאמר: אע"פ שבזמן הזה בטלה ע"ז ובטל יצרה ואין לאדם את היצר לעבוד לדבר מוחשי, עדיין, נטיה זו של האדם לפנות רק אל דבר מוחש שהוא בצלמו כדמותו ולהתעלם מהמופשט וממה שהוא מעבר אליו, היא קיימת בעוצמה רבה. ולכך הזהירה התורה 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', וכפי שפירשו חז"ל נכלל כאן גם הכפירה במה שאינו מוחש, וכדברי הרמב"ן על אריסטו, וכן פיתוי התאוה שהאדם לא ימשך מדי הרבה אחר המוחש וישכח את ה' אלוקיו.